

RECENZIÓK

Pusztay János: És a magyar nyelv?

Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítvány. Széphalom.

2021. ISBN 978-615-80242-.9-7

Kertész Krisztina

Pusztay János nyelvész, egyetemi tanár, az uráli népek kutatója neve nyilvánvalóan nem ismeretlen a szakmában, mégis a szakmai elismertsége ellenére az *És a magyar nyelv?* című kötetét mondhatni lehetetlenség beszerezni (az Országos Széchényi Könyvtár egyetlen példányán kívül), hiszen egy kisebb kiadónál, a Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítványnál, Széphalmon tudta csak kiadni és csupán a fentemlített MNYM árusítja az ajándékboltjában. Elgondolkodtató, hogy más kevésbé elfogadott nevek a szakmában nagyobb kiadókkal és reklámmal dolgoznak Pusztaynál. E kötetben sokrétű, átfogó munkát láthatunk. A szerző a magyar nyelv múltjáról, jelenéről, jövőjéről ír a nyelv fennmaradásának külső és belső okait taglalva könyvében.

Témáját tekintve tömegeknek szánt kötetnek tűnik, azonban a kulcsin nem erről árulkodik. A cím alapján figyelemfelkeltő, látványos borítót várnánk, de a könyv kinézete semmitmondó, egyszerű. A borító nem csábítja az olvasót a tudás megszerzésére, inkább elriasztja, mert egy érthetetlen, bonyolult nyelvtantankönyvre emlékeztet. Első ránézésre a terjedelme és a szöveg szedése is ezt sugallja. A magyar zászlós színekkel ellátott kérdőjelek erősítik a cím és a téma megjelölését, így nem áru zsákbamacskát. A szerző a címválasztásának okára és stílusára a mű előszavában ad magyarázatot (Pusztay 2021:9.), hiszen ezt a kötetet az uráli nyelvcsaládról írott készülő monográfiája egyfajta „előtanulmányának”. Jelen írásában a magyar nyelvre vonatkozó részeket teszi közzé. A kötet kézbevehető, így akár tömegközlekedésen is könnyedén olvasható, de az illusztráció hiánya így is elveszi a kedvet ettől, csak pár szűkszavú táblázat, illetve lábjegyzet található a szöveg megértését segítve. A kulcsin hiányosságai ellenére a mű tartalmát tekintve egyértelműen eléri a célközönséget, hiszen különböző nyelvek helyzetét, köztük a magyarét is vizsgálja, és az megállapítható, hogy ez a kérdéskör globálisan érinti az emberiséget.

A szerző stílusa letisztult, közérthető, mindenki számára igyekszik olvasmányossá és érthetővé tenni művét. (A közérthetőséget pozitívumként érzékelhetjük. A mai nyelvészeti szakkönyvek sajnálatos módon ezt mellőzni szokták, inkább elhalmozzák szakszavak sokaságával a cikkeket, könyveket.)

Ez a könyv bármennyire is frissnek mondható, a felépítését és ívét tekintve nem hoz semmilyen újdonságot, legalábbis első olvasásra. Az általánostól halad egyre inkább azon témák felé, amelyek ritkaságnak, érdekesnek számítanak. Az újítás abban rejlik, hogy az általában külön-külön taglalt témákat egybefogva, következtetéseket levonva jeleníti meg az olvasó számára. Fontos szerepet tölt be a kötetben a nyelvtervezés és nyelvvédelem, hiszen a szerző a világ nyelvei fokozatos eltűnése folyamatának a leírására vállalkozik (Pusztay 2021:9.).

Az első fejezettel kapcsolatban, amelyben az eddigi általános helyzetet taglalja a világ nyelveivel kapcsolatban, lényegesnek látom megjegyezni, az UNESCO 2003-as jóslatának adatait, miszerint a „21. század végéig a nyelvek mintegy 50%-a kihalt vagy a kihálás veszélye fenyegeti” (Pusztay 2021:18–19.). Pusztay a későbbiekben utal arra, hogy a magyar nyelvet is fenyegetheti ilyen veszély, hiszen a történelmi változások okán 1–3 generáció alatt végbemehet a nyelvcseré, így fontos, hogy a szülők továbbadják a nyelvüket a gyermekeiknek (Pusztay 2021:28.).

Elengedhetetlen a „Nyelv és identitás” fejezet részletesebb megemlézése. (Pusztay 2021:19–34.) A fejezet elején a szerző összegyűjti a nyelv szükségességét az identitásképzés és identitásváltás szerepében bemutató szakirodalmat. Taglalja a nyelv identitásváltásban betöltött funkcióját, ahogyan a másodlagos szimbólumok (ruha, étel, vallás stb.) jelentőségét is (Pusztay 2021:22–23., 28–29.) Részletesen összefoglalja, és bemutatja a nyelvpolitika és nyelvváltás okait, folyamatait (Pusztay 2021:29–33.). Az említett témakörökben nem foglal egyértelmű álláspontot, inkább kisebb kommentárokkal látja el az összegyűjtött forrásokat.

Bár Pusztay szerint a „magyar nyelv a beszélők száma alapján a világ nyelvei között a 40–50. helyen van”, így jelenleg nem fenyegeti a kihálás veszélye, mégis felhívja a figyelmet a valós veszélyekre, a demográfiai helyzetekre, amelyek a diaszpórában élő és a határontúli magyarságot érintik a Trianon után utáni időkben. Olyan veszélyekre, amelyeket a tatárdúlás és a török hódoltság sem tudott előidézni. Mivel a nyelvet taglaló munkák újra és újra megjelenő kérdése az identitás és a nyelv viszonya egymáshoz, így érthető módon Pusztay is kitér ezekre (Pusztay 2021:64.). Az identitásképzés mellett a kisebbségi helyzetbe került magyarokkal és a nyelv szétfejlődésével is foglalkozik.

Nem várt, azonban logikus következtetés, hogy „a nyelv életképességét a digitális világban való jelenléttel mérjük” (Pusztay 2020:20.), hiszen a mindennapjainkat átszötte az online világ, ahol hajlamosak vagyunk rövidítéseket, idegen nyelvű kifejezéseket használni. A szerző fontosnak gondolja „Pomozi Péter megállapítását, miszerint a magyarság jövőjének garanciája nem kizárólag a demográfiai helyzet javításában van, hanem elsősorban a nyelv megőrzésében” (Pusztay 2021:66.). Ez a megőrzési vágy megjelenik az anyanyelvi terminológia, akár a szakterminológia speciális kifejezései (közigazgatás, politika) során is, ugyanúgy, mint a mindennapi családi használatban és a kulturális szokásokban is. Minden bizonnyal a nyelvész által felsorolt pillérek a legfontosabbban a fennmaradáshoz, de úgy gondolom, hogy hiába őrizzük meg például az irodalomban a nyelvet, ha egyre szűkebb réteg az, amely valóban forgatja azt. Itt kiemelném Pusztay célzását, amelyet a digitális kommunikáció

kapcsán megejt: „Ad absurdum felmerül a kérdés, szükség van-e egyáltalán szavakra.” (Pusztay 2021:174.). Bár a szerző kijelenti, a fiatalok manapság már beszűkült szókinccsel bírnak, stílárisan igénytelenek, a gondolkodásuk is leegyszerűsödött, mégis burkoltan felveti, miért nem hagyjuk el a szavakat. Ennek „bizonyítására” hangulatjelekkel feloldható szöveget hoz, amelyet az internetes írásbeliség különösen lelkesen használ. Emellett még a kínai írást is analógiaként hozza, azonban leírja, nem lehetséges csak írásjelekkel egységesen megértenie egymást a kínai nyelvet beszélőknek a sokféle nyelvjárás miatt. (Pusztay 2021:174–175). Véleményem szerint a szerző kérdésfelvetését már a fiatalok jelenlegi képességei romlásának szemléltetése által el lehet utasítani, az ázsiai példával pedig egyértelműen „megbuktatni”, mert ha egy ilyen ősi nép sem tudott mindenki számára érthető és egységes írásrendszert teremteni, hogyan lenne ez lehetséges napjainkban egyik napról a másikra. A nyelv feladata a gondolkodás(mód) kialakítása, felépítése, a rendszerezés képességének kialakítása, ezek nélkül elveszne az emberiség.

Mindenképp ki kell térni a könyv azon részére, amelyben Pusztay részletesen taglalja az egyes Magyarországgal szomszédos országok nyelvpolitikáját (Pusztay 2021:41–64.) is, a legfontosabb szabályozásokat évekként bemutatva, így jobban érthetővé válik a határontúli magyarság helyzete a miértekkel együtt. Látványos példa erre a Szlovák Köztársaság, amelylyel kapcsolatban már az első sorokban kiemeli a „nemzetépítő és védő indulatot”. Ezt sokszor elfelejti a köztudat, mivel a nyelvpolitika számára a saját nyelvünk, fennmaradásunk, identitásképzésünk az elsődleges, így, ha esetleges más nyelv(ek) „fenyegetik” a felsoroltakat, a reakció a másik fél szemszögéből érthetőnek tűnik, bár nem támogatandó. Itt emelném ki az anyanyelv választás kérdését, amit a szerző szerint „számos tényező befolyásol”. „Függ a politikai, társadalmi környezettől, a kisebbségi közösség, illetve annak identitásától, a vegyesházasságon belüli döntéstől...” (Pusztay 2021:33) Az egyik legérdekesebb táblázatnak példaként a felvidéki, a kárpátjai, a romániai, a délvidéki, a horvát és a szlovéniai magyarság körében magyarul beszélők számát bemutató táblázatot tudnám hozni, amelyet a szerző szövegesen is elemez (Pusztay 2021:34–35).

Pusztay kevés táblázattal, ábrával dolgozik, de azokat átláthatóan, logikusan alkalmazza. A hozzájuk tartozó rövidítéseket közérthetően feloldja, bár ez inkább technikai evidencia lenne, mégsem gyakori „megoldás” a nyelvészeti irodalom esetén. A táblázatok lényegesegek, mert, például „A demográfiai helyzet alakulása az elmúlt száz esztendőben” a témája, mely során bemutatja az 1941–2015-ig tartó magyar népességszám változását százalékos arányban Magyarországon. (Pusztay 2021:34–35.)

Viszonylag átfogó, teljes képet mutat a magyarság nyelvekkel kapcsolatos 2021-es (mondhatni jelenlegi) helyzetéről, és minden lényeges nyelvi szituációra kitér, és minden a szerző által gondolt veszélyre figyelmeztet. A mű fő célja egyértelműen az eddig megjelent (szak)irodalom összegyűjtése, és a kérdéseire adott javaslatok, mindez sikerült is, hiszen minden kérdésre ajánl megoldást a szerző.

A könyv témájában természetesen már Pusztay János könyvének megjelenésével párhuzamosan is jelent meg újabb szakirodalom, amelyet a teljes kép érdekében szintén érdemes

megnézni. Bódi Zoltán más szakirodalom alapján részletesebben foglalkozik a nyelvi identitás kérdésével, ennek megismerése elengedhetetlen a jelenlegi recenzeált mű megértéséhez (Bódi 2020b:71–88.). Eőry Vilma részletesebben tárgyalja a Magyarországgal szomszédos országokban élő kisebbségi helyzetben levő magyarok nyelvi és identitásbeli helyzetét. A digitális identitás kérdéséről részletesebb ismeretet kapunk Bódi tanulmányából (Bódi 2020a).

Az olvasó számára a fő kérdések inkább, hogy elolvasta volna-e a könyvet pusztán a címe alapján? A válasz egyértelműen nem. A kezdeti nehézségek ellenére pozitívan csalódtam, mivel felismertem, mennyire nélkülözhetetlen és hiánypótló a könyv a jelenlegi nyelvészeti életben. A művet csak ajánlani tudom mindenkinek, hiszen a szerző a bemutatott munkák mellett témáját új megvilágításba helyezi. ■

Hivatkozott irodalom

- Bódi 2020a.** Bódi Zoltán: Digitális identitás – nyelvi identitás – digitális kommunikációs környezet. *Információs Társadalom*, 20. (2020) 3. sz. 7–26. <https://doi.org/10.22503/inftars.XX.2020.3.1>
- Bódi 2020b.** Bódi Zoltán: Nyelvi identitásunk a virtuális térben. In Vizi László Tamás – Horváth-Lugossy Gábor (szerk.): *A Magyarságkutató Intézet évkönyve*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2020. 71–88. DOI: <https://doi.org/10.53644/MKIE.2020.71>
- Eőry 2020.** Eőry Vilma: A Kárpát-medencei magyar kisebbség nyelvstratégiája. In Vizi László Tamás – Horváth-Lugossy Gábor (szerk.): *A Magyarságkutató Intézet évkönyve*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2020. 111–136. DOI: <https://doi.org/10.53644/MKIE.2020.111>
- Pusztay 2021.** Pusztay János: *És a magyar nyelv?* Magyar Nyelv Múzeumáért Alapítvány, Széphalom. 2021.